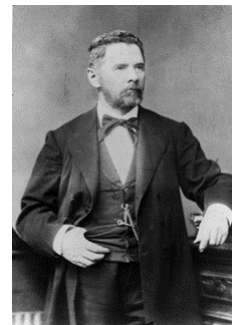
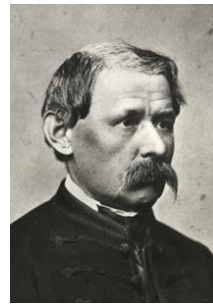
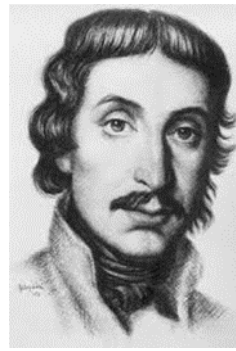

Pennaháborúk

(Különböző korok irodalmi vitái, pereai a magyar irodalomban a 19. században és a 20. század első felében)

- Egy parttalan tétel körvonalai
- Az első kultuszvita: az Árkádia-per
- Az első plágiumvád: az Iliász-pör
- Két perpatvar a nyelvújítás korából (A nyelvújítási harc és a jottista-ipszilonista háború)
- Kölcsey kontra Berzsenyi
- A kozmopolita költészet vitája
- A tragikum-vita
- Két Ady-vita (A duk-duk affér és a Rákosi-polémia)
- Az Ady-revíziós vita
- József Attila összeütközései
- A népi-urbánus ellentét

Egy parttalan tétel körvonalai

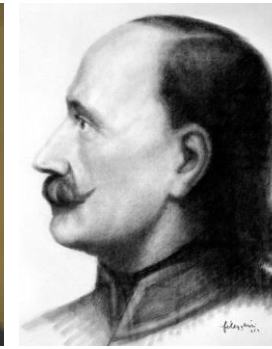
- 150 év 12 vitáját mutatom be a következőkben. Nagyon röviden. Nem áshatok mélyre, de a lényegét igyekszem összefoglalni
- A szám lehetne kevesebb, de jóval több is. Ki láthat az illetékesek fejébe?
- A viták egy része a nyelvújítás korában zajlik. Elsősorban írók vívják meg irodalmi művek által. Főként ennek köszönhetően születik meg az egységes irodalmi nyelv, tehát irodalmi vitáknak tekinthetők

- A nyelvújítás korának perpatvarai mára már nyugvópontra jutottak. Több ellentét azonban nem zárult le napjainkra sem
- Ez mindenekelőtt a kozmopolita vitára és a népies-urbánus szembenállásra érvényes. Amikor azt olvassuk, hogy a „nemzeti oldal” így, a „demokratikus oldal” meg úgy, akkor lényegileg ezek a viták folytatódnak egy gyökeresen más szituációban
- Nehéz ehhez a tételhez értelmes érettségi feladatot elképzelni. De persze nem lehetetlen. Mindenesetre érdemes tájékozódni. Ebben segíthet ez az összeállítás

Az első kultuszvita: az Árkádia-per (1806)

- A vitára Csokonai halála után, 1806-1807-ben került sor. Kazinczy a Hazai Tudósításokban javaslatot tett a költő sírfeliratára: „Árkádiában éltem én is”
- Ám ezt a debreceniek városuk lebecsülésének értelmezték. Ők ugyanis egy népszerű lexikonban az alábbi leírást találták a görög hegyvidéki tájról: „Derék marhalegelő, kivált szamarakra”
- Fazekas Mihály és Kis Imre képviselték a debrecenieket. Kazinczy rámutatott:

„Arkadia, igenis, marhalegelő-tartomány volt, és éppen ezért, minthogy az volt, ottan virágoztak a múzsák mesterségei leginkább. [...] Arkádiában élni tehát, és a márvány szavai szerint az: ARKÁDIÁBAN ÉLTEM ÉN IS! nem jelent egyebet, mint ezt: Egyike voltam hazám kedvelt énekeseinek én is, s boldog éltet éltem a mesterség szép régiójában.”

- A vitában a közvélemény Kazinczynak adott igazat, hiszen Árkádia az irodalomban a „költészet őshazáját” jelképezi. Az volt már Vergilius eclogáiban, s így mutatta be Goethe és Schiller is
- A vitát követően nem hirdettek győztest, de a debreceni értelmiségen sokáig rajta maradt a „debreceniség” toposza, ami műveletlenséget, makacsságot, az új iránti bizalmatlanságot takart

Az első plágiumvád: az Iliász-pör (1821)

- A vita Kölcsey és Kazinczy között zajlott. Kölcsey Iliász-fordításának néhány részlete Szemere Pálon keresztül Kazinczyhoz kerül. Ő elküldi Vályi Nagy Ferenc sárospataki tanárnak, aki szintén az Iliász magyarításán dolgozik
- Vályi Nagy felhasználja Kölcsey fordítását. Munkája megjelenését azonban már nem éri meg, az Kazinczy gondozásában jelenik meg 1821-ben – Kölcsey nevének említése nélkül

- Kölcsey ezen fölháborodik. Mivel fordítása még nem jelent meg, fél, ha kiadatja: őt vádolhatják plágiummal. Szemere Pált kéri meg a két fordítás összevetésével. Szemere ezt megteszi, és nyilvánosságra hozza ítéletét. Ezt Kölcsey elfogadja, és békejobbot nyújt Kazinczynak
- Ha hivatkoznak rá, Kölcsey nem emel kifogást: a „kölcsönzést” elfogadja. **A hivatkozás nélküli átvételt azonban „plágium”-nak nevezi, és kárhoztatja.** Ez adja meg a vita jelentőségét: **először rögzíti a más szerzőre való hivatkozás szabályait**

A nyelvújítás (1772-1872)

- A nyelvújítás nem kifejezetten irodalmi mozgalom volt. Mégis ide tartozik. Ennek köszönhetően születik meg az egységes irodalmi nyelv. Másrészt csatáit többnyire írók vívják meg, méghozzá főként az irodalom segítségével
- A nyelvújítás **mintegy 100 évet ölelt föl** Bessenyei fellépésétől a Magyar Nyelvőr megjelenéséig (1772-1872). Közel tízezer ma is használt szó került a nyelvbe, és megújult a stílus is

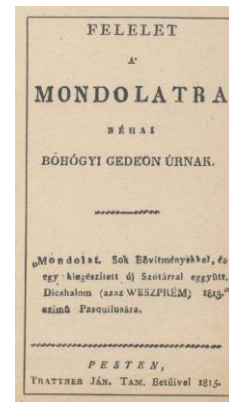
- **A tájnyelvi változatok közül Kazinczynak és a nagy tekintélyű kollégiumoknak köszönhetően (Debrecen, Sárospatak) az észak-keleti győzött a nyugatival szemben**
- A nyelvújítás vitáiból a két legfontosabbat emelem ki: a küzdelem legintenzívebb szakaszát: **a nyelvújítási harcot, valamint a jottista-ypszilonsta háborút.**

A Magyar Nyelv Múzeuma a Sátoraljaújhelyhez tartozó Széphalmon, Kazinczy egykori kúriájának közelében. A költő innen irányította az irodalmi életet és a nyelvújítást.

- **A nyelv megújításának képviselői voltak a neológusok**, akik azt vallották: tudatosan be kell avatkozni a nyelv életébe. **Az ortológusok** szembefordultak velük, mert féltették a hagyományokat

- Vitájuk az 1810-es években Kazinczy fellépését követően a **nyelvújítási harcban** éleződik ki. Ekkor diadalmaskodik végérvényesen a nyelvújítás ügye
- Kazinczy 1811-ben a **Tövises és virágok** című epigrammakötetével áll ki a nyelvújítás mellett. Az ortológusok 1813-ban a **Mondolat** című gúnyirattal válaszolnak

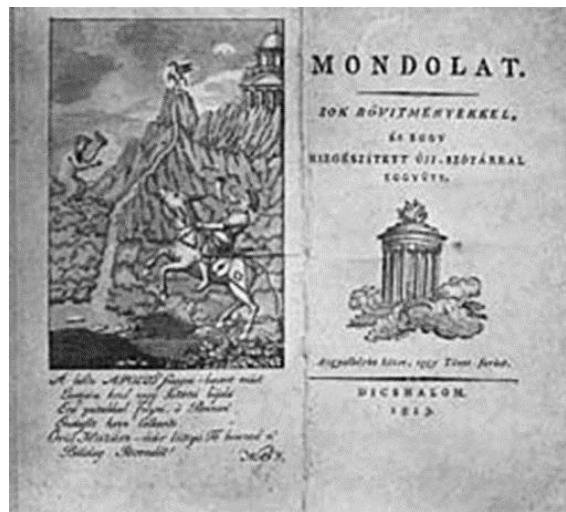
A Tövisék és virágok két epigrammája

A NAGY TITOK.

Jót s jól! Ebben áll a nagy titok. Ezt ha nem érted,
Szánts és vess; s hagyjad másnak az áldozatot'.

IRÓI ÉRDEM

Szólj! s ki vagy, elmondom.-- Ne tovább! ismerlek egészen.
Nékem üres fecsegőt fest az üres fecsegés.
Íz, szín, tűz vagyon a borban, ha hegyaljai termés:
Íz, csín, tűz vagyon a versbe', ha mesteri mív.

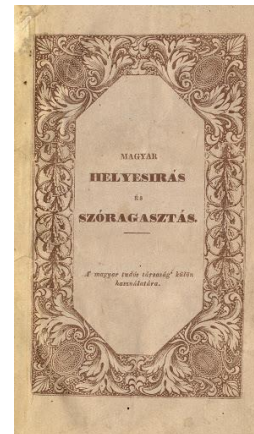

- A Mondolatra 1815-ben a neológusok közül Szemere Pál és Kölcsey Ferenc reagál, **Felelet a Mondolatra** címmel. Ez stílusparódia a Debreceni Grammatika és a terjengős előadásmód ellen
- A vitát Kazinczy zárja le. Saját hibáit is elismerve **Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél** című írásában (1819) békejobbot nyújt az ortológusoknak: *„Jól és szépen az ír, a’ki tüzes ortológus és tüzes neológus egyszer’smind”* – írja

Szóelemzés vagy kiejtés?

Az ipszilonista-jottista háború (1793-1832)

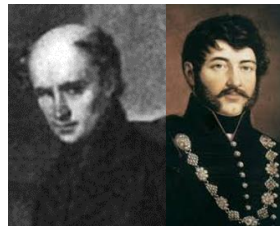
- 1832-ben jelent meg az első helyesírási szabályzat, amely rögzítette a magyar helyesírást
- Előjátéka egy közel 40 éven át zajló országos vita (1793-1832), ahol a szembenálló felek levelekben, cikkekben, könyvekben fejtették ki álláspontjukat
- **A vita lényege: jelöljük-e a szóelemeket az efféle szavakban: látja, adja, kínja?**
Vagy kiejtés szerint írjuk le őket: láttya, aggya, kinnya

Balra Verseggy Ferenc (1757-1822) költő, nyelvész, irodalomszervező. Mellette Révai Miklós (1750-1807) nyelvész, egyetemi tanár, a szóelemző írásmód fő védelmezője. Ő alkotta meg a helyesírás szót. Jobbra az első helyesírási szabályzat. Létrehozását a nemzetté válás fontos feltételének tekintették a reformkorban.

- A jottisták a szóelemző, az ipszilonisták a kiejtés szerinti írásmódot képviselték. Végül **a jottisták győztek, a szóelemző írásmód rögzült.** Hatásosabb érveik voltak, és Kazinczy is melléjük állt
- Az ipszilonisták vezére, a vita elindítója Verseggy Ferenc, támogatói pl. Dugonics András, Kisfaludy Sándor. A jottisták vezéralakjai Révai Miklós és Kazinczy Ferenc, támogatói pl. Berzsenyi Dániel, Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály

Kölcsey kontra Berzsenyi

- Kölcseyt tekintjük a magyar irodalomkritika megteremtőjének. Recenziót írtak előtte is, de ő volt az első, aki nemcsak dicsért, hanem fogyatkozásokat is szóvá tett
- 1815-ben Csokonairól, **1817-ben Berzsenyiről jelentetett meg bírálatot**. Utóbbiban (bár jó érzékkel választja ki a remekműveket) túlságosan is kemény hangon ír. Nyelvben gazdag, de gondolatban szegény költőnek nevezi Berzsenyit.

„Erősen megrója nyelvének dagályosságát, valamint tájszavakkal élését. Mértéktelen rímes verseinek gyöngé technikáját is szóvá teszi, némileg gúnyolódik rímein s általában lenézi azért, hogy nem híve a nyugot-európai (rímes-mértékes) verselésnek, mely Kazinczy műgondot sürgető iskolájának dogmáihoz tartozott” – írja Kelemen Béla.

- Kölcsey itt még a klasszicizmus normatív esztétikáját képviseli. Az újszerű, romantikus vonásokat nem veszi észre Berzsenyi verseiben
- Berzsenyit mélyen megrázza a bírálat. Verset nem ír, a cáfolaton dolgozik. Válasza 1825-ben jelenik meg, 1830-ban pedig megírja akadémiai székfoglalóját, a magyar irodalmi romantika egyik alapidokumentumát (**Poétai harmonistika**). Kölcsey Berzsenyi temetésén kér bocsánatot:

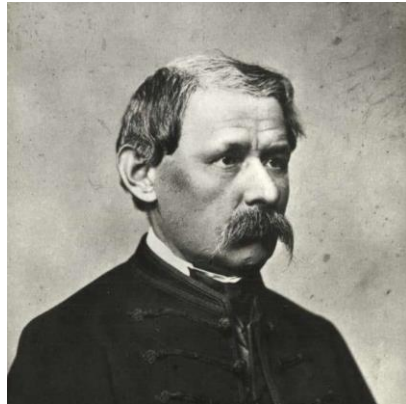
„Árnyéka az elköltözöttnek, – így hangzanak a beszéd megragadó végszavai, – sírod felett zeng az engesztelő szózat! Nemsokára követlek tégedet s a maradék írói harcainkat nem fogja ismerni; s neveinket békés gondolattal nevezendi egymás mellett, ha korunk énekeseire visszaemlékezik. Emberek valának; miért szégyenlenők azt? Az élet útai keresztüljárnak egymáson; s leggyakrabban elveink szentsége sem oltalmazhat meg akár tévedéstől, akár félreértéstől; de a sírdomb békesség laka; s küszöbén emberi érdek nem léphet be. Te a földi leplet s vele a halandó gyarlóságait levetkezted. Elköltözött az ember; a költő a miénk, a nemzeté maradt végiglen; e nemzeté, mely neved és dicsőséged szent örökség gyanánt birandja.”

A kozmopolita költészet vitája (1878)

- A vita 1878-ban zajlik, amikor Arany János Kozmopolita költészetéről című verse megjelenik a Fővárosi Lapokban

Komlós Aladár így ír a műről: „a vers szerint a **kozmosopolita** túljár műveiben hazája földjén (1. vsz.), **kivágyik népéből**, mert kevesli a **hazai dicsőséget** (3. vsz.), **nem talál itthon elég tárgyat** (3. vsz.), **elvont ideálról dall** (4. vsz.), **megveti nemzeti bélyegét**. A vers kulcsát, ítéleteinek alapját alighanem a második versszakban találjuk meg :

»Ám terjessze a hatalmas
Nyelvét, honját, istenit!
Zugó ár az, mindent elmos,
Rombol és termékenyít :
De kis fajban, amely épp e
Rombolásban útban áll :
Költő az legyen, mi népe, —
Mert kivágyini : kész halál.«”

- E strófa mutatja, hogy **Arany** (akár egy nemzedék múlva Ady) a **nemzethaláltól félve bírálja a nemzeti közömbösséget és a kozmosopolita költészetet**

- A versre a fiatal nemzedék legtehetségesebb költője, **Reviczky Gyula** válaszol Arany Jánosnak című versével. **Arról ír, hogy nagy költészet csak kozmosopolita lehet:** *„Nagy művész, ki emberek közt/
Feledi a nemzetet.”*
- Nyilvánvaló, hogy mindkét vélemény egyoldalú: **nemzeti és általános emberi nem zárja ki egymást**
- Mindenesetre a vita is hozzájárul ahhoz, hogy az új lírikusnemzedék elszakadjon a népnemzeti törekvésektől. Az ő vezéreszméjük már a személyiség, fő témájuk a szerelem lesz

A tragikum-vita (1885-től)

- A kor neves irodalmára, **Beöthy Zsolt** 1885-ben **A tragikum** címmel nagy feltűnést keltő könyvet adott ki.

„Célja a fönálló rend védelme volt. Az erkölcsi Világrend sérelméből vezette le a konfliktus minden fajtáját” – írja Németh G. Béla. Többen is vitába szálltak Beöthyvel. Közülük Rákosi Jenő és Péterfy Jenő a legfontosabb

- Rákosi úgy látta, nem tragikus vétség, a hős jelleme okozza a tragédiát.**

„A tragikus hős egyedülálló; indulatai szertelenek, nagysága nem erre a földre való. Van egy polgári rend, amely a közepeseknek, a hétköznapi embereknek készült; ebben a rendben nincs élet a hős számára, a nagyság összeütközik vele s elbukik. Ez a Rákosi Jenő elméletének lényege; megvilágításul azt a hasonlatot használja, hogy a hegytetőn egyedül álló fába csap be, legelőször a villám” – fogalmaz Kürti Pál.

Balról: Beöthy Zsolt (1848-1922), Rákosi Jenő (1842-1929), Péterfy Jenő (1850-1899)

- Péterfy más véleményen van. Szerinte „Tragédiát sohasem csinál magára a kiváló egyén, hanem ketten: ő és az élet”. A tragikumra alkalmas embert a helyzet avatja hőssé**

„A nagyember, szerinte, nem szükségszerűen tragikus ember, de a tragikus ember okvetlenül nagyember. S ami nem kevésbé fontos: a nagyembert nem a „közepesek” világa, törvényei buktatják el, mint Rákosinál, hanem a vele szemben álló, helyzet teremtette nagyobb erő” – fogalmaz Németh G. Béla, aki az 1880-as években már gyorsan fejlődő és látszólag virágzó dualista Magyarország megítélését is észreveszi a tragikum-vitában. **Beöthy és Rákosi elégedettek a rendszerrel; aki mindent egy lapra téve fordul ellene, náluk szükségszerűen elbukik. Velük szemben Péterfy (aki nemcsak nagyobb műveltséggel rendelkezik, hanem kívülálló is) esztétikai-lélektani jelenséggént fogja fel a tragikumot, amely az emberi sors kiszámíthatatlanságába, törékenységébe avat be valamennyiünket.**

A duk-duk affér (1908)

- Az eset Adynak az Új Időkben megjelent cikkéről kapta a nevét. Ez arról szól, hogy a költőt mint az irodalmi lázadás vezéralakját budapesti hotelszobákában párbajra hívja ki két fiatalember. Ő így válaszol:

„Én nem vagyok semmiféle titkos társaságnak kiküldöttje, elnöke, sőt tagja sem. Nincs közöm az úgynevezett magyar modernnekhez... ravasz, kicsi emberek belémkapaszkodhatnak, mert türelmes vagyok és egy kicsit élhetetlen... Melanéziában van egy duk-duk nevű társaság, afféle ösformájú szabadkőművesség, ahol a vezér ritkán tudja meg, hogy ő a vezér. Talán ilyen vezér lehetek én... a nevemben, cégérem alatt ágáló senkiket jobban utálok, mint általában engem szokás utálni...”

- Ady írásának háttere, a Holnap című nagyváradi antológia 1908-as indulása. Juhász Gyula és Dutka Ákos Adyt is felkérlik, szerepeljen benne

A Holnap Irodalmi társaság szobra Nagyvárad sétálóutcáján. Balról: Ady Endre, Juhász Gyula, Dutka Ákos, Emőd Tamás. Békésen egymás mellett, mintha nem is került volna sor a duk-duk afférra

- A költő örömmel ad verset, sőt Lédával együtt részt vesz az 1908-as ünnepségen is. Ezt követően azonban **Herczeg Ferencnek, a konzervatív tábor vezéralakjának felbujtására szembefordul a holnaposokkal.** Ezért írja a cikket az Új Időknek
- **Ady hívei felháborodnak, s rövid idő után ő is belátja: megtévesztették**

A Rákosi-polémia (1908)

- Igen tanulságos az a támadás, amelyet a tragikum-vita kapcsán már említett Rákosi Jenő indított a Holnap költői és Ady Endre ellen. A Budapesti Hírlap nagyhatalmú főszerkesztője így „elemzi” a Tisza-parton című verset:

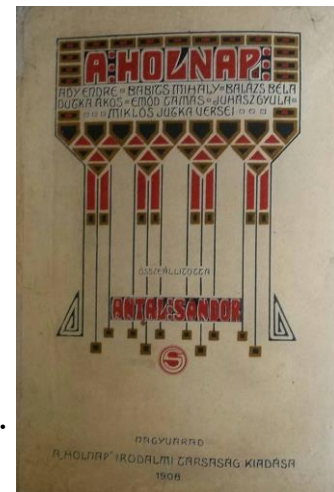
„Természetesnek kell vennem, hogy a költő ismeri a Tiszát. Hiszen valahol a kanyargásai közt vagy közel oda született. Sok magyar vers énekel erről a folyóról. Mind reszkető, ábrándos szeretettel. [. .]Azért, amit Ady Endre ott meglát, Ady Endrének nem érdemes odamenni, vagy kínos ott lenni. Petőfinek testi-lelki gyönyör volt, amit a Tisza partján látni tudott. [..] De volt-e valaha Ady Endre a Gangesz partján? Nem tudom, hogy lett volna.[. .) Mit gondol vajjon magában Ady Endre? Azt-e, hogy a Gangesz partján nincsen fokos, bamba, durva kéz és álombakó és a Tisza partján nem lehet nagy harangvirágot látni? Nem tudja Ady Endre, hogy a Gangesz partján néhány ezer angol ül zsarnokul sok millió bennszülöttön, kik közt a lepra és pestis és az éhhalál krónikusan pusztít és osztozik az angollal a zsarnokságban? Hej, micsoda úri nép, testben és lélekben a tiszamenti halász, csikós és földműves ez indus rabnéphez képest!”

A Tisza-parton

Jöttem a Gangesz partjairól,
Hol álmodoztam déli verőn,
A szívem egy nagy harangvirág
S finom remegések: az erőm.

Gémes kút, malom alja, fokos,
Sivatag, lárma, durva kezek,
Vad csókok, bambák, álom-bakók.
A Tisza-parton mit keresek?

- Rákosi cikkét sokan üdvözlötték. Nem vették észre, hogy Ady versében a Tisza-part és Gangesz-part jelkép, nem szó szerint értendő. Rákosi (aki a későbbiekben is Ady ellenfele marad) ugyanabba a hibába esik, mint egykor az Árkádia-pörben a debreceniek, majd 1925-ben Horger Antal, aki a Tiszta szívvel című József Attila-vers lázadó képeiben („betörök”, „embert is ölök”) bűnöző hajlamot látott
- **Íme, a máig élő, szavakon lovagló vaskalaposság**, amelyet sem a képes beszéd, sem a szövegösszefüggés nem érdekel

Az Ady-revíziós vita (1929)

- 1929-ben A Toll című baloldali hetilap körkérdezt intéz az írókhoz Mit jelent számukra Ady öröksége?
- Kosztolányi **Az írástudatlanok árulása** című pamflettel válaszol. **Kétségbe vonja Ady nagyságát**
 - Vátesz-szerepét és a politikai költészetet korszerűtlennek tartja
 - Szerinte szerelmi költészete sem újszerű, hanem konvencionális
 - Nyelvteremtő zsenije a magyar nyelv ismeretének hiányából fakad
 - Az Ady-kultusz szerinte akadályozza líránk fejlődését

- Nagyon sokan hozzászólnak a vitához. **A túlnyomó többség kiáll Ady mellett. Végül Kosztolányi** (akit névtelen levelekben életveszélyesen is megfenyegetnek) **elismeri vereségét**, de úgy látja, véleményével az igazság kiderítést szolgálta
- A vita esztétikai és eszmetörténeti értelemben igen tanulságos. Ezt itt nem taglalhatjuk, csupán három hozzászólásból idézünk:

„Maga Kosztolányi írja, hogy Adynak harminc-negyven maradandó verse van. Hány költőjéről a világirodalomnak lehet többet elmondani?...” (Babits Mihály)

„...végtelenül sajnálom Kosztolányit, mert valami belső gátlás megakadályozza abban, hogy Adytól azt kapja, amit mi kaptunk... az elragadtatás boldog érzését” (Móricz Zsigmond)

„A nemzet közös ihlet. A költészet a nemzet lelkében ható névvarázs. Nem mondhatok mást a politikusoknak, minthogy ő a legbensőbb magyarok egyike...” (József Attila)

József Attila összeütközései

- Több perben, vitában szerepelt József Attila. Közülük négyet emelek ki
- 1924-ben a Lázadó Krisztus című verse miatt vádolták meg **istenkáromlással**. Jó egy év után végül a Kúria felmentette
- 1931-ben Döntsd a tőkét, ne siránkozz című kötete miatt **izgatásért**, valamint (egy Villon-fordítás miatt) **szemérem elleni vétségért** állították bíróság elé. 1933-ban az egész kötetet elkobozták

Horger Antal (1872-1946)
nyelvészprofesszor, akadémikus

József Attila: Magad emésztő
(részlet)

„Magad emésztő, szikár alak!

Én megbántottalak...

Igy volt?

Sajnálom, kár volt...

Most már értelek.

Pörös felek

szemben álltunk, de te szintén

más ügyben, más talaj felett

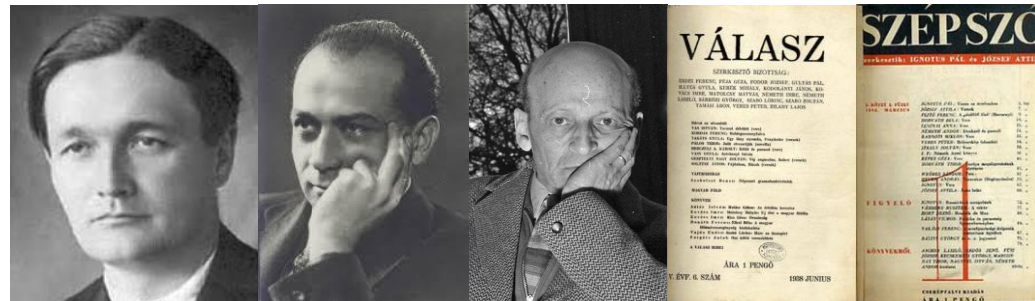
tanuskodtál, mint én.”

- 1925-ben a Szegedi Egyetem dékánja, Horger Antal **Tiszta szívvel** című versének megjelenése után közölte az elsőéves diákkal: az egyetemet elvégezheti, de nem engedi, hogy a tanári pályára lépjen. A költő végül önként elmegy az egyetemről
- 1930 elején A Toll című lapban igaztalan kritikát ír Babits Az Istenek halnak, az ember él című kötetéről. Ezzel **egy életre megbántja Babitsot**, akit a Magad emésztő című verssel próbál kiengesztelni

A népi-urbánus szembenállás

- A népi-urbánus szembenállás az 1920-as években fokozatosan jön létre, és az 1930-as években bontakozik ki a radikális baloldal és a népi írók között
- Mindkét tábornak megvannak a fő fórumai és a hangadói (népiek: Válasz, Németh László, Illyés Gyula; urbánusok: Szép Szó, Ignótus Pál), de a vita az egész szellemi életet áthatja
- Nem esztétikai, hanem **ideológiai vita ez: Magyarország jövőjéről**. A népiek is, urbánusok is elengedhetetlennek tartják a modernizációt, de nem egyformán képzelik el

Németh
László,
Illyés Gyula
és Ignótus
Pál

- **Mindketten gyökeres társadalmi változásokat sürgetnek.** Ezt azonban a népiek nemzeti szempontokkal kapcsolják össze. **Míg az urbánusok a modernizácót a városi polgárságtól várják, a népiek inkább a paraszti rétegek felemelésétől**

„A népi irodalom és a nyomában kibontakozó népi mozgalom jellegadó vonása az volt, hogy összekapcsolta a társadalmi és a nemzeti szempontokat. A nemzet felemelkedése érdekében akarta megszüntetni a társadalmi igazságtalanságokat. Éppen ez különböztette meg a népi írókat a baloldali radikalizmus képviselőitől. Ez volt a gyökere a népi–urbánus ellentétnek. A népiek is alapvető társadalmi változásokat sürgettek, de nem fogadták el a baloldali radikalizmusnak a nemzeti szempontokat mellőző ideológiáját (...) A húszas évek Magyarországon egymással élesen szemben álló jobboldal és baloldal között nem kívánt választani, hanem megálmodott egy Harmadik Magyarországot, melyet a 20. századi magyarságnak kellene megteremtienie a saját kultúrája és hagyományai alapján” – foglalja össze a szembenállás lényegét Görömbei András.